Vammaisfoorumi ry

Handikappforum rf

Finnish Disability Forum

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Kuulemistilaisuuden 22.4. kommentti (28.4. mennessä toimitettava)

HE 13/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi

Keskeiset havainnot vammaisten henkilöiden oikeussuojan osalta

- haavoittuvassa asemassa olevien uhrien oikeussuojan lisäämiseksi raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen törkeiden tekomuotojen tunnusmerkistöjen käsitettä väkivalta tai sen uhka on laajennettava huolenpidon (fyysinen, henkinen, taloudellinen) laiminlyöntiin tai sillä uhkaamiseen
    - esim. apuvälineen ottaminen pois, rahavarojen takavarikoiminen, kutsujärjestelmän kytkeminen in casu pois päältä tai suoranainen hoidon ja huolenpidon laiminlyönti sekä aterioinnin rajoittaminen
- törkeänä on aina pidettävä tekoa, joka tapahtuu laitoksessa, sairaalassa tms suljetussa julkisen tahon järjestämisvastuulla olevassa palvelulaitoksessa
- seksuaalisen hyväksikäytön vammaisia henkilöitä laitoksissa koskeva säännös on kumottava

Lakiesitys edellyttää vammaisvaikutusten arviointia

YK:n vammaissopimuksen artikla 7 koskien vammaisia lapsia, ei näy rikoslakiesityksestä. Käytännössä esimerkiksi vaikeasti vammaisia lapsia toisen henkilön suorittaman avustamisen ja sairaudesta johtuvien hoitotoimenpiteiden yhteydessä kosketaan fyysisesti muita ikätovereitaan enemmän, joka voi muodostaa riskin myös seksuaaliseen itsemääräämisoikeuden loukkaamiseen. Vammaisfoorumin mielestä vammaisten lasten haavoittuvaan asemaan on kiinnitettävä huomiota lakiesityksessä.

Ylipäänsä vammaisen henkilön joutuessa rikoksen kohteeksi tekijä voi usein olla henkilö, josta vammainen henkilö on riippuvainen, kuten läheinen ihminen, omaishoitaja, kuljetuspalvelun tuottaja, palveluyksikön työntekijä tai henkilökohtainen avustaja. Tällöin kyse saattaa olla entistä törkeämmästä teosta. Olisikin varmistettava, että vammainen seksuaalirikoksen uhri saa apua ahdistelijastaan tai muun rikoksen tekijästä riippumatta. Tämän vuoksi on taattava uhrin suojelu ja avun kokonaisvaltainen saavutettavuus, kuten tulkkauspalvelut ja turvakotien esteettömyys.

Rikoslakiesityksen 20 luvun 1 §:n raiskauksen vammaisuuteen liittyvät kirjaukset lain yksityiskohtaisissa perusteluissa eivät ole riittäviä vammaisvaikutusten arvioinnin täyttämisen kannalta.

Raiskauksen (RL 20:1) tunnusmerkistössä suostumus vaatii tarkennusta

Perusteluissa todetaan, että ”henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei voisi pitää vapaaehtoisena, jos hän ei ole sanallisesti tai muuten vapaaehtoisuuttaan ilmaissut ja toinen osapuoli ei ole voinut sitä muutenkaan tämän käytöksestä havaita.” Vammaisfoorumin mielestä suostumusta vapaaehtoisuuden ilmentäjänä ja teon tunnusmerkistönmukaisuuden poistavana tekijänä voidaan pitää vammaisten ihmisten näkökulmasta ongelmallisena. Toisintoimimismahdollisuus usein puuttuu etenkin toimintakyvyltään täysin toisen henkilön avun varassa olevilta vammaisilta henkilöiltä: poistuminen tilanteesta ilman apua ei onnistu esteettä esim lukitut ovet, yhteydenpitoa tosiasiallisesti rajoitettu, avun kutsuminen edellyttää toisen ihmisen apua, vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä (puhetta korvaavia) tai apuvälinettä ei saatavilla. Aina missä vammainen henkilö on ilman riittäviä ja sopivia toimintakykyä ylläpitäviä apuja ja tukia, hän on alttiina toisen henkilön valta-aseman väärinkäytöksille, eikä vammaisen henkilön osallistumisen vapaaehtoisuutta voida arvioida välttämättä muiden tulkinnoin. Alisteisessa asemassa oleva voi esimerkiksi tulkita häirintäpuheen uhaksi, jolloin on viisainta alistua osallistumaan tekoihin ilman vastaväitteitä (vrt. Tukholman syndroomaa koskevat näkemykset) ja uhkaaja ei edes huomaa alistavansa (esim. ’maksukortti hukassa – maksu luonnossa’ – tyyppiset häirintätilanteet voivat johtaa ei-vapaaehtoiseen, vaikkakin ulkoisesti vapaaehtoisuutta ilmentäviin tekoihin joidenkin ihmisten kohdalla).

Uhasta suostumukseen tunnusmerkistöpainotus on tottakai parannus nykyiseen oikeustilaan. Edelleen vammaisten henkilöiden asema on jätetty lakiesityksessä väkivallan ja muun uhan osalta huomiotta. Vammaisten henkilöiden itsenäiseen asemaan ja kykyyn toimia itsemääräämisoikeutensa mukaan vaikuttavat oleellisesti heille järjestettävien palvelujen sopivuus ja riittävyys. Uhaksi riittää tekijän laiminlyönti tai passiivinen toiminta – avun ja tuen antamatta jättäminen, joka lähentelee heitteillejätön kaltaista tilaa sillä perustavaa laatua olevalla erotuksella, että raiskauksessa uhkaaja lupaa olla jättämättä avuttoman henkilön heitteille eli ’palauttaa’ uhrin perustilanteeseen alistamisen aikana tai sen jälkeen. Lakiesityksessä uhan päämuoto on sanoitettu positiivisen uhan muotoon – väkivallan lisäämiseen. Esitämme että myös uhan negatiivinen ulottuvuus sisällytetään lakiin. Eli perusturvallisuuden edellyttämien tekijöiden poisotto tai sillä uhkaaminen katsotaan väkivallaksi.

Seksuaalisen hyväksikäytön säännös vammaisten henkilöiden ns. laitosraiskauksen ja -kajoamisen osalta on kumottava

Vammaisfoorumi katsoo, että rikoslain 20 luvun 5 §:n 1 momentin alakohta 3) seksuaalisesta hyväksikäytöstä vammaisten ihmisten osalta on kumottava. Vammaisuuteen liittyvä erityissäännös asettaa sairaalassa tai laitoksessa olevat vammaiset ihmiset heikompaan asemaan kuin muut.

Vammaisfoorumin mielestä sairaalassa tai laitoksessa olevan seksuaalisen rikoksen uhriksi joutuneen vammaisen oikeussuoja ja teon moitittavuus edellyttää sanktioankaruudeltaan seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikkoa ankarampaa seuraamusta.

Laitoksessa tapahtuva raiskaus tai kajoaminen törkeäksi tekomuodoksi

Laitoksessa ja muussa ympäristössä, jossa vammaisen henkilön perusoikeuksia voidaan tosiasiallisin hallintotoimin tai niiden laiminlyönnein passiivisestikin rajoittaa (jätetään alttiiksi rikoksille suojelun sijaan), tapahtunut seksuaalirikos on peruste raiskaus tai seksuaalinen kajoaminen -tunnusmerkistöjen törkeiden tekomuotojen täyttymiselle.

- Laitoksessa olevan vammaisen henkilön osallistuminen seksuaaliseen tekoon ei lähtökohtaisesti koskaan perustu vapaaehtoisuuteen jo laitosstatuksen takia; henkilön itsemääräämistä rajoittavat hoitovastuullisen tahon tosiasialliset toimet ja mahdolliset rajoitusten käyttövaltuudet - alisteinen asema ja riippuvuussuhde tekijään (laitoksen hlöstö): raiskaus ja kajoaminen 1 § 2 mom 3 kohta ja 3 § 2 mom 3 kohta: erityinen valta-asema käsillä
- Laitoshoito perustuu julkisen vallan käyttöön (erityinen valta-asema uhrin asemaan), jolloin laitoshoidossa tapahtuva seksuaalirikos on aina myös kokonaisuutena erityisen törkeää.
- Vammaisen henkilön tarvitsema erityinen suojelu ja edunvalvonnan tarve laitoksessa rinnastuu vähintään alaikäisen (vajaavaltainen) asemaan törkeiden tekomuotojen tunnusmerkistöissä 2 § 1 mom 5 kohta ja 4 § 1 mom 3 kohta.
- Laitoksessa elävä vammainen henkilö ei toimintarajoitteensa vuoksi itse kykene edes puolustautumaan tai kutsumaan poliisia.

VAMMAISFOORUMI RY

Lisätietoja: Terhi Toikkanen, Hengityslaitepotilaat ry

terhi.toikkanen@hengityslaitepotilaat.fi